

Bioethica

Vol 6, No 2 (2020)

Bioethica

The meeting of Bioethics with Theology in Greece

Vasileios Fanaras (Βασίλειος Φανάρας)

doi: [10.12681/bioeth.24834](https://doi.org/10.12681/bioeth.24834)

Copyright © 2020, Vasileios Fanaras (Βασίλειος Φανάρας)

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Fanaras (Βασίλειος Φανάρας) V. (2020). The meeting of Bioethics with Theology in Greece. *Bioethica*, 6(2), 2-5.
<https://doi.org/10.12681/bioeth.24834>

Η συνάντηση της Βιοηθικής με τη Θεολογία στον Ελλαδικό χώρο

Βασίλειος Φανάρας^{1,2}

¹Επίκουρος Καθηγητής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Ελλάδα.

²Εμπειρογνώμονας Ηθικής και Δεοντολογίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, Βέλγιο.

fanarasb@soctheol.uoa.gr

Λέξεις κλειδιά: Βιοηθική, Θεολογία, Χριστιανική Ηθική.

The meeting of Bioethics with Theology in Greece

Vasileios Fanaras^{1,2}

¹ Assistant Professor, National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece.

² Ethics Expert, European Commission, Brussels, Belgium.

Keywords: Bioethics, Theology, Christian Ethics.

I. Εισαγωγή

Τον περασμένο Μάιο, λίγο μετά το άνοιγμα από το lockdown, παρουσιάστηκε διαδικτυακά στο Εκπαιδευτικό Σεμινάριο «Σύγχρονα Θέματα Βιοηθικής» της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής το θέμα της συνάντησης της Βιοηθικής με τη Θεολογία στον Ελλαδικό χώρο την τελευταία πενηνταετία. Εκείνη η εισήγηση, αλλά και η προγενέστερη πρόταση από τους συνεργάτες της Επιτροπής για τη δημοσίευση άρθρων στο περιοδικό ΒΙΟΗΘΙΚΑ από νέους θεολόγους, μεταπτυχιακούς ή διδακτορικούς φοιτητές, οι οποίοι δοκιμάζονται στη Βιοηθική και θα μπορούσαν να παρουσιάσουν φρέσκιες και γόνιμες απόψεις από θεολογική ή θρησκευολογική σκοπιά, στάθηκαν η αφορμή για να γραφούν τούτες οι γραμμές.

Η ελπιδοφόρα αυξανόμενη τάση από νέους θεολόγους να ασχοληθούν με τα βιοηθικά θέματα είναι ορθό να συνοδεύεται από τη γνώση των αρχών και των κριτηρίων της Χριστιανικής Ηθικής, αλλά και από τη μελέτη εκπεφρασμένων και δοκιμασμένων στο χρόνο θεολογικών απόψεων. Επιπλέον, ο σεβασμός στις άλλες επιστήμες, οι οποίες προσεγγίζουν τα βιοηθικά ζητήματα αποτελεί προϋπόθεση για το θεολόγο, ο οποίος επιθυμεί να είναι επιστημονικά συνεπής με τη Βιοηθική. Στο παρόν τεύχος με χαρά διαβάζουμε δύο τέτοια άρθρα νέων θεολόγων και ελπίζουμε να ακολουθήσουν κι άλλα.

II. Ιστορικά στοιχεία

Κατ' επιλογή του γράφοντος, παρουσιάζονται παρακάτω τρία ορόσημα της συνάντησης της Θεολογίας με τη Βιοηθική, άγνωστα στο ευρύ κοινό, και αποτελούν θεολογικές ηθικές προσεγγίσεις σε «βιοηθικά» ζητήματα, πριν καν η Βιοηθική αποτελέσει ξεχωριστό διεπιστημονικό κλάδο, η οποία «συγκροτήθηκε στο πλαίσιο συζήτησης, όχι για το γνωσιακό κύρος, αλλά για την ηθικο-πολιτική ευθύνη της επιστήμης και των επιστημόνων» και «προέκυψε ως αποτέλεσμα ενός αιτήματος για δημόσιο έλεγχο και λογοδοσία από την πλευρά της ιατρικής και επιστημονικής πρακτικής (Τσινόρεμα, Βιοηθική και σύγχρονη κριτική της πράξης, 2006).

Το πρώτο καταγράφεται το 1802 στο πόνημα του Ευγενίου Βούλγαρη «Διατριβή περί της

Ευθανασίας και Διαθήκη», ενώ μετά από εκατό πενήντα έτη (1958), η δημοσίευση του άρθρου για την Τεχνητή Γονιμοποίηση (τότε μόνο με σπερματέγχυση) και τη Θεολογία από το μακαριστό Χρυσόστομο Κωνσταντινίδη, επίσκοπο Μύρων και κατόπιν μητροπολίτη Εφέσου αποτέλεσε πρωτοποριακό θεολογικό εγχείρημα. Βέβαια, είκοσι περίπου έτη νωρίτερα, η μονογραφία του Αρχιμανδρίτη Σεραφείμ Παπακώστα με θέμα την τεκνογονία, τον οικογενειακό προγραμματισμό και την αναφορά στα αντισυλληπτικά μέσα της εποχής αποτελεί ορόσημο στη θεολογική ηθική θεώρηση της ρύθμισης της γονιμότητας, έστω και με την αυστηρή προβληθείσα προσέγγιση, καθώς στάθηκε η αφορμή για τη σύνταξη της σχετικής εγκυκλίου της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (1937) για το θέμα της αποφυγής της τεκνογονίας.

Την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα και με σαφή χρονική καθυστέρηση σε σχέση με άλλους επιστημονικούς κλάδους, τα βιοηθικά ζητήματα, τα οποία απασχόλησαν τους θεολόγους, εκκλησιαστικούς ή ακαδημαϊκούς συγγραφείς, ήταν κυρίως η ρύθμιση της γονιμότητας, η τεκνογονία και ατεκνία, η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, η ευθανασία, οι μεταμοσχεύσεις και το ανθρώπινο γονιδίωμα. Ωστόσο, είναι φανερό ότι η έκφραση της πρώιμης θεολογικής προσέγγισης στα εμφανιζόμενα επιτεύγματα της ιατρικής και στα σχετικά καινοφανή ηθικά διλήμματα που προέκυψαν, μεθοδολογικά αντιμετωπίστηκαν υπό το πρίσμα της Χριστιανικής Ηθικής.

Συγκεκριμένα, από τις αρχές του 1990, στον Τομέα Χριστιανικής Ηθικής και Κοινωνιολογίας του Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ., στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος (διδάσκοντες: Μαντζαρίδης Γ., Κεσελόπουλος Α., π. Καλλιακμάνης Β.) προέκυψαν αρχικά διπλωματικές εργασίες, αλλά και κατόπιν σημαντικές διδακτορικές διατριβές για τα βιοηθικά ζητήματα (Φανάρας Β. 1999, Κόιος Ν. 2002, Βάντσος Μ. 2002, Αρχ. Χατζηνικολάου Ν., 2002). Κοινό χαρακτηριστικό των διατριβών αυτών ήταν ότι τα επιτεύγματα της βιοϊατρικής επιστήμης και τα βιοηθικά θέματα και διλήμματα εξετάστηκαν μεθοδολογικά σύμφωνα με τις αρχές της Χριστιανικής Ηθικής, δηλαδή στον επιστημονικό κλάδο που ανήκαν, δίχως την

προβολή «βιοηθικής αλήθειας και μοναδικότητας».

Την ίδια δεκαετία, ο μητροπολίτης Δημητριάδος και Αλμυρού, μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος, Χριστόδουλος έχοντας ασχοληθεί με τα θέματα της τεχνητής γονιμοποίησης, των φερουσών μητέρων (παρένθετη μητρότητα) και των μεταμοσχεύσεων, όταν το 1998 ανήλθε στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο της Εκκλησίας της Ελλάδος, ίδρυσε την Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής και στη θέση του Πρόεδρου τοποθετήθηκε ο Αρχ. Νικόλαος Χατζηνικολάου, μετέπειτα μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής. Το έργο της Επιτροπής από θεολογική άποψη είναι μέχρι σήμερα πολύ σημαντικό.

Το επιστημονικό πεδίο της Βιοηθικής από θεολογική και θρησκευολογική σκοπιά υπηρετείται σε ακαδημαϊκό επίπεδο στη Θεολογική Σχολή του ΕΚΠΑ (Κορναράκης Κ., Φανάρας Β.) και στη Θεολογική Σχολή Α.Π.Θ. (Βάντσος Μ.) με σεβασμό στη διεπιστημονικότητα και στην προβολή των αρχών και κριτηρίων της θεολογικής προσέγγισης των βιοηθικών θεμάτων, εκπαιδεύοντας τη νέα γενιά θεολόγων επιστημόνων.

III. Θεολογία, Χριστιανική Ηθική, Οντολογία

Η σύσταση Επιτροπών Ηθικής, Δεοντολογίας και Ακεραιότητας της έρευνας, οι οποίες ελέγχουν τη συμμόρφωση των επιστημόνων με τα κανονιστικά πλαίσια και ερευνητικά πρωτόκολλα, αναφέρεται στη Νομική επιστήμη και όχι στην Ηθική (Φανάρας Β.,-Μολλάκη Β., Βιοηθικά 6, 2020). Συνεπώς, η αναφορά και ο τονισμός ότι οι θεολόγοι αντιμετωπίζουν τα βιοηθικά θέματα σύμφωνα με τις αρχές και τα κριτήρια της Χριστιανικής Ηθικής δεν έγινε τυχαία. Τα τελευταία χρόνια εμφανίζεται μια κριτική στάση από σύγχρονους θεολόγους απέναντι στην Χριστιανική Ηθική και προτείνεται αυτή να ονομάζεται «Οντολογία» ή «Ασκητική». Η Χριστιανική Ηθική δεν θα μπορούσε να σταθεί χωρίς την Οντολογία, αλλά και να μην περιέχει την Ασκητική. Πρακτικά όμως δεν είναι εφικτός ο διεπιστημονικός διάλογος, όταν οι συνάδελφοι στο γνόφο της Επιστήμης θα συζητούν για Ηθική

(Ethics) και οι Θεολόγοι για Οντολογία (Ontology) ή Ασκητική (Ascetics).

Επιπλέον, ο θεολόγος που ασχολείται με τα βιοηθικά ζητήματα οφείλει να γνωρίζει και να σέβεται τα νομικά κείμενα και τις συνθήκες, αλλά και τις φιλοσοφικές απόψεις, καθώς η διαφορετική ηθική θεωρία, δεν σημαίνει απόρριψη, αλλά σεβασμό στη Φιλοσοφία. Η Θεολογία μέσα από τις αρχές της Χριστιανικής Ηθικής και με βάση την χριστιανική ανθρωπολογία καταδεικνύει την ύπαρξη κριτηρίων (Νικολαΐδης Απ. Από τη Γένεση στη Γενετική, 2009) στην αντιμετώπιση των βιοηθικών διλημμάτων με σεβασμό στις άλλες ηθικές θεωρίες δίχως αφορισμούς, αποκλεισμούς και καταδίκες. Η μέχρι τώρα διάκριση σε Θεολογική ή Χριστιανική Ηθική κρατά το διεπιστημονικό διάλογο στα βιοηθικά θέματα στην ορθή κατεύθυνση και σε διακριτή διαφορά από τη φιλοσοφική εφαρμοσμένη Ηθική, ώστε να μην δημιουργούνται προβλήματα συνεννόησης με τους άλλους επιστημονικούς κλάδους.

IV. Διεπιστημονικότητα της Βιοηθικής

Η Βιοηθική είναι ένας διεπιστημονικός τομέας και τα επιστημονικά πεδία με τα οποία συνεργάζεται είναι η Ιατρική, η Βιολογία, η Φιλοσοφία, η Νομική, η Θεολογία η Κοινωνιολογία και η Ιστορία (Παπαδοπούλου Θ., Ειδικά Θέματα Βιοηθικής, 2015) αν και ως επιστήμη παραμένει σε πολλούς άγνωστη ή ακατάληπτη, ενώ άλλοι θεωρούν ότι αποτελεί αποκλειστικό έργο των ιατρών, των γενετιστών και των βιολόγων. Χαρακτηριστική είναι η άγνοια στον Ελλαδικό χώρο, ακόμη και στους εκπαιδευτικούς της μέσης εκπαίδευσης, για την ενασχόληση θεολόγων με τα θέματα της Βιοηθικής, αλλά πολύ περισσότερο είναι άγνωστη η ύπαρξη σχετικών κεφαλαίων σε διδακτικά εγχειρίδια του μαθήματος των Θρησκευτικών, εδώ και είκοσι πέντε έτη.

Η Θεολογία έχει να συνεισφέρει στο πλαίσιο της διεπιστημονικότητας, όχι μόνο από τη χριστιανική ηθική προσέγγιση, αλλά και από τη θρησκευολογική διάσταση. Στη βιβλιογραφία συναντούμε σημαντικά έργα για την Ισλαμική Βιοηθική, την Ιουδαϊκή Βιοηθική, τη Βουδιστική Βιοηθική κτλ. και είναι ένας τομέας που

χρειάζεται να μελετηθεί περαιτέρω από τους θεολόγους.

Επιπλέον, η εμφάνιση νέων βιοϊατρικών επιτευγμάτων στην επέμβαση στο ανθρώπινο γονιδίωμα, η συζήτηση για τις δυνατότητες της συνθετικής βιολογίας, αλλά και οι εξελίξεις γύρω από την Τεχνητή Νοημοσύνη στην ιατρική πράξη και διάγνωση, απαιτούν προσεκτική μελέτη και έκφραση νηφάλιας θεολογικής ηθικής άποψης.

V. Αντί επιλόγου

Στον περιορισμένο χώρο ενός editorial δεν

είναι δυνατό να συμπεριληφθούν θέματα, γεγονότα, ονόματα και πρόσωπα της συνάντησης Θεολογίας και Βιοηθικής στον Ελλαδικό χώρο. Σκοπός ήταν να δοθεί το στίγμα και η πληροφορία ότι αυτή η συνάντηση έχει συμβεί και εξακολουθεί να συμβαίνει στις μέρες μας. Στη νέα γενιά θεολόγων εναπόκειται η συνέχιση της θεολογικής και επιστημονικής ταυτότητας στην προσέγγιση και θεώρηση των σύγχρονων βιοηθικών θεμάτων.